

Samhällsekonomiska aspekter på arbetsolycksfall och deras förebyggande

Charlie Karlsson

Samhällsekonomiska aspekter på arbetsolycksfallens konsekvenser och deras förebyggande är ett viktigt område och ett område som kräver ytterligare forskning. De flesta människor har utifrån humanitära aspekter synpunkter på hur man skall se på arbetsolycksfallens konsekvenser och vikten av att de förebyggs, men få känner till något om arbetsolycksfallens ekonomiska implikationer. Detta gäller även för många av dem som i sin dagliga gärning sysslar exempelvis med förebyggande åtgärder mot arbetsolycksfall, hävdar artikelförfattaren, pol mag Charlie Karlsson.

I artikeln beskrives hur ett samhällsekonomiskt synsätt kan underlätta politikens och administratörers beslutsfattande på olika nivåer i samhället.

Författaren är lärare vid Nationalekonomiska institutionen, Universitetsfilialen i Karlstad.

Inledning

Skadorna till följd av arbetsolycksfall ger upphov till kostnader på en mängd olika punkter i samhällsekonomin. Därtill har vi att beakta resursåtgången för de förebyggande åtgärderna. Många av de kostnader som blir följden av inträffade arbetsolycksfall kan uttryckas i kronor och ören medan andra (lidande, smärta etc hos skadade och anhöriga) är av sådan art, att man i allmänhet får avstå från något preciserat värde. Tanken bakom kalkyler av det här slaget är, att bättre kunskaper om kostnaderna för inträffade arbetsolycksfall samt om kostnader och fördelar ("benefits")

knutna till olika preventiva program på det här området avsevärt kan förbättra beslutsfattarnas informationsunderlag. Inte ens på den nationella nivån är de resurser, som är tillgängliga för förebyggande av arbetsolycksfall obegränsade och det är därför viktigt, att de kommer till användning där de har den största effekten. Varje ökning av utgifterna måste sättas in på ett sådant sätt, att den åstadkommer största möjliga reduktion av arbetsolycksfallen.

Syfte

Syftet med framställningen är att visa hur ett samhällsekonomiskt synsätt kan underlätta politikens och administratörers beslutsfattande på olika nivåer i samhället när det gäller förebyggande av arbetsolycksfall. Uppsatsen består av tre huvuddelar. Först diskuteras begreppet arbetsolycksfallens kostnader och där betonas bl a vikten av att skilja på ett företagsekonomiskt eller ett statsfinansiellt synsätt och ett samhällsekonomiskt synsätt. Därefter följer ett avsnitt om några av de resursfördelningsproblem man möter vid förebyggande av arbetsolycksfall. Slutligen diskuteras principiellt de olika medel man disponerar när det gäller att förebygga arbetsolycksfall och då speciellt tänkbara fördelar med en differentierad yrkesskadeavgift.

Framställningen behandlar givetvis endast några exempel på hur samhällsekonomisk teori kan komma till användning vid förebyggande av arbetsolycksfall. Så diskuteras inte annat än i förbigående målen för den olycksförebyggande verksamheten trots att ingen utvärdering av olika medel kan ske utan att man först noggrant specificerar de mål man vill uppnå.

Arbetsolycksfallens kostnader

Arbetsolycksfallens kostnader är inget entydigt begrepp. Kostnader uppstår på olika sätt på olika nivåer och innan de kan diskuteras meningsfullt är det nödvändigt att bestämma vem de faller på. Det är möjligt att skilja på kostnader som drabbar individen, kostnader som faller på företaget, den offentliga sektorns och samhällets kostnader.

Kostnader som faller på den drabbade och hans hushåll kan exempelvis vara:

- a. minskning i disponibel inkomst vid sjukskrivning
- b. kostnader för läkarbesök, läkemedel, etc
- c. minskad disponibel hushållsinkomst därför att annan hushållsmedlem måste avbryta förvärvsarbete för att vårda den skadade i hemmet, samt
- d. försämrade avancemangsmöjligheter samt minskad framtida inkomst p g a olika men.

Kostnader som faller på företaget är exempelvis:

- a. temporärt produktionsbortfall
- b. skador på maskiner och utrustning
- c. undersökningskostnader
- d. kostnader för omplacering av vissa skadade arbetare, samt
- e. kostnader för anställning och inskolning av ersättare.

I princip kan det inte vara svårt för en arbetsgivare att kalkylera de totala kostnaderna till följd av inträffade arbetsolycksfall, eftersom många poster i kalkylen måste vara kända redan tidigare. Ändå tycks det vara få företag som gör den här typen av beräkningar, vilket är en brist. Om kostnaderna för inträffade arbetsolycksfall redovisades på samma sätt som företagets övriga kostnader, så kunde förebyggande av arbetsolycksfall lättare jämföras med företagets andra aktiviteter. Det skulle exempelvis troligen bli enklare för de preventiva programmen att konkurrera med företagets övriga program om tillgängliga investeringsmedel.

Det är möjligt att skilja på kostnader som drabbar individen, kostnader som faller på företaget, den offentliga sektorn och samhällets kostnader.

Den offentliga sektorns kostnader kan om man vill delas upp som finansiell kostnad för staten, för landstingen och för primärkommunerna till följd av inträffade arbetsolycksfall. Exempel på den offentliga sektorns kostnader är:

- a. bortfall av skatteinkomster
- b. ökade kostnader för transfereringar (t ex sjukpenning), samt
- c. sjukvårdskostnader

De samhällsekonomiska kostnaderna

Det är önskvärt att känna till storleksordningen på de samhällsekonomiska kostnaderna för inträffade arbetsolycksfall under t ex ett år. Sett i ett vidare perspektiv är det inte enbart fråga om att beräkna de samhällsekonomiska kostnaderna utan en fråga om anläggande av ett speciellt synsätt — *det samhällsekonomiska synsättet*. Det samhällsekonomiska synsättet kan sägas syfta till att beakta *alla* individers värderingar av *allt* som följer av eller påverkas av ekonomiska förändringar, dvs inte enbart av dessa förändringars direkta eller rent materiella konsekvenser. Förenklat uttryckt kan man säga, att det samhällsekonomiska synsättet eller den samhällsekonomiska kalkylen går utanför ramarna för de traditionella privatekonomiska, företagsekonomiska och statsfinansiella kalkylerna. *Exempel:* För en arbetsgivare upphör kostnaderna till följd av ett arbetsolycksfall med dödlig utgång i termer av förlorad produktion när

Den samhällsekonomiska kalkylen är i n t e en summering av de privatekonomiska, företagsekonomiska och de statsfinansiella kalkylerna.

arbetaren är ersatt med en annan lika produktiv arbetare. Sett utifrån ett samhällsekoniskt synsätt kan en död arbetare ej ersättas och en beräkning av produktionsförlusten måste inkludera den produktion som arbetaren skulle ha presterat under sina återstående sannolika arbetsår om han ej förolyckats. Det bör också påpekas, att den samhällsekonomiska kalkylen *inte* är en summering i egentlig mening av de privatekonomiska, de företagsekonomiska och de statsfinansiella kalkylerna.

Det samhällsekonomiska synsättet hjälper politikern och administratören att fatta beslut i en rad viktiga och svåra frågor, som exempelvis:

- Hur mycket resurser skall samhället satsa för att minska risken för olycksfall?
- Hur skall dessa resurser fördelas mellan olika sektorer (trafiksäkerhet, arbetarskydd etc)?
- På vilka stadier skall åtgärder sättas in (före, under eller efter olyckor)?
- Vilka medel skall användas? (Kostnads-effektivitetsstudier.)

Att beräkna de samhällsekonomiska kostnaderna ställer oss inför vissa svåra men inte olösliga begreppsmässiga och praktiska problem, vilka dock i huvudsak faller utanför den här framställningen. Om vi håller oss till arbetsolycksfallens kostnader av materiellt slag kan de anges i termer av påverkan på samhällets totala produktion av varor och tjänster. Det enskilda arbetsolycksfallet påverkar samhällets totala produktion på i huvudsak två sätt: dels genom att den drabbade själv bortdrages från produktiv verksamhet under en viss tid eller för alltid och att vi därigenom under denna tid förlorar de nyttigheter han annars skulle kunnat producera, dels genom att den drabbades situation kräver utnyttjande av andra produktiva resurser i samhället — resurser som annars skulle kunnat användas för att öka vår totala produktion av materiell välfärd. Exempel på resurser av sistnämnda slag är personal och investeringskapital inom vårdsektorn.

Med den här utgångspunkten klar kan vi alltså säga, att de fördelar ("benefits") som samhället får p g a en reduktion i övergående skador, invaliditet och dödsfall till följd av ett minskat antal arbetsolycksfall inkluderar:

- a. de resurser som frigörs för produktiva ändamål, vilka annars till följd av olycksfall skulle vara improduktiva eller ha reducerad kapacitet p g a skada, invaliditet eller dödsfall, samt
- b. de resurser som frigörs från diagnos, behandling, rehabilitering, etc.

Resursfördelningsproblem vid förebyggande av arbetsolycksfall

Både individer och samhällen (även de som upplever en snabb ekonomisk tillväxt) *har* allokeringsproblem (dvs problem vid valet mellan alternativa användningar av begränsade resurser). Vidare så torde man kunna påstå, att oberoende av hur mycket man talar om "behov" i den politiska debatten, så tar den allokering som uppstår endast hänsyn till den effektiva (dvs köpkraftiga) efterfrågan (inkluderande den som uttryckes kollektivt i den politiska processen). Förebyggande av arbetsolycksfall utgör inget undantag. Följaktligen så placerar både individer, företag och offentliga myndigheter indirekt värden på mänskligt liv och på undvikandet av skador och invaliditet till följd av olycksfall. Detta, att sätta materiella värden på dessa ting är ofta motbjudande för den allmänna opinionen och motsägs av myndigheternas aktioner för att undvika vissa (i motsats till sannolika) dödsfall och skador hos klart identifierbara (i motsats till anonyma, statistiska) individer. Vi kan låta Thédié & Abraham (1961) sammanfatta:

"Vissa sjukhus byggs. Varför inte fler? Vissa belopp ges ut på medicinsk forskning. Varför inte större eller mindre belopp? Vart och ett av dessa beslut tillskriver i varje fall omedvetet ett värde för mänskligt liv och lidande."

Den naturliga slutsatsen är, att det är att före dra, att denna värdering görs medvetet och systematiskt, när sådana värderingar är oundvikliga i det politiska beslutsfattandet i olika frågor. En explicit värdering skulle kunna ge upphov till en effektivare resursanvändning.

Den optimala resursinsatsen torde sällan vara den som ger fullständig säkerhet. Ett hävdande av något annat måste uppfattas som ett försök att föra människorna bakom ljuset, därför att obe-

Den optimala resursinsatsen torde sällan vara den som ger fullständig säkerhet.

roende av hur mycket ansträngning och hur stora resurser som investeras i säkerhet, så kommer ändå en viss risk för olycksfall att bestå om än liten. Målet bör alltså vara (ur någon mening) acceptabla risknivåer och risknivåer som inte skiljer sig alltför mycket åt mellan olika verksamheter.

Sykes (1969) skiljer på ett *ekonomiskt* acceptabelt mål för skadefrekvensen och ett *socialt* acceptabelt, där det senare är lika med noll medan det förra är större än noll. Uppdelningen kan förefalla tilltalande men är tyvärr obrukbar. Det måste anses som helt orealistiskt, att sätta det socialt acceptabla målet till noll eftersom man inom ramen för en begränsad resurstillgång helt bortser från de uppostringar när det gäller undervisning, sjukvård etc som försök till uppfyllande av ett sådant mål skulle leda till.

När det gäller att testa effektiviteten hos enskilda program, så sammanfattar Mc Farland (1963) de grundläggande metodologiska krav man måste uppfylla. Dessa principer kan sammanfattas i fyra punkter:

- Vad är det man avser att förebygga? (Är detta specifikt och mätbart?)
- Vilka specifika aktiviteter skall inkluderas i det förebyggande programmet?
- Kan dessa aktiviteter utvärderas objektivt med utgångspunkt från deras operationella effektivitet? Har medlen för "feedback" av information till sådana aktiviteter specificerats i programplanerna?
- Vilket är det anteciperade utfallet av det förebyggande programmet? Är dessa utfall föremål för objektiv utvärdering och medlen för en sådan utvärdering specificerad i programplanerna?

Bristen i det här schemat är naturligtvis, att ingen meningsfylld utvärdering kan komma till stånd utan att man sätter de uppnådda resultaten i relation till den gjorda resursuppostringen.

Slutsaten med de här inledande kommentarerna blir, att när det gäller förebyggandet av arbetsolycksfall, så är det inte bara en fråga om val av olika vägar till en förbättring utan det är också en fråga om val mellan olika ambitionsnivåer.

Resursfördelningsproblem

Vi skall nu närmare se på de resursfördelningsproblem som man möter när det gäller att förebygga arbetsolycksfall. För att inte i onödan komplicera framställningen resonerar vi utifrån ett förenklat exempel. Vi antar, att den centrala myndigheten som vi kallar för Arbetarskyddsstyrelsen har som enda uppgift att verka för förebyggande av arbetsolycksfall. Låt oss vidare anta att Arbetarskyddsstyrelsen på regional nivå representeras av en myndighet med motsvarande uppgifter som kallas Yrkesinspektionen och som alltså är underordnad Arbetarskyddsstyrelsen. För det kommande budgetåret har Arbetarskyddsstyrelsen fått sig tilldelat ett visst bestämt belopp för sin verksamhet. Det aktuella resursfördelningsproblem som Arbetarskyddsstyrelsen står inför kan sägas ha åtminstone två dimensioner. Den ena dimensionen kan illustreras med följande fråga: Hur skall de totalt tillgängliga resurserna fördelas mellan Arbetarskyddsstyrelsen centralt och Yrkesinspektionen regionalt? Dvs man måste finna en lämplig metod för att fördela resurserna mellan de olika administrativa nivåerna.

Den andra dimensionen på resursfördelningsproblemet kan vi beskriva utifrån följande resonemang. Vi begränsar Arbetarskyddsstyrelsens verksamhet till utgivande av anvisningar till företagen när det gäller förebyggande av arbetsolycksfall. På motsvarande sätt sysslar Yrkesinspektionen endast med rutinkontroller på företagen i förebyggande syfte. Det har påpekats, exempelvis av Mc Farland (1963), att man när det gäller utvecklandet av program som syftar till en reduktion av skador och dödsfall till följd av olycksfall bör hålla i minnet, att den övergripande strategin representerar förebyggande åtgärder enligt fyra olika linjer och där man inom varje linje kan välja specifika angreppssätt. Dessa olika linjer är:

- a. reduktion av exponeringsfrekvensen för riskfyllda situationer
- b. förhindrande av olycka när riskfyllda situationer uppstår
- c. förhindrande eller minskande av skada när olycka sker, samt
- d. förhindrande eller minskande av bestående effekter av olycksfall.

Arbetskyddsstyrelsens och Yrkesinspektionens resursfördelningsproblem gäller nu hur de tillgängliga resurserna skall fördelas på insatser på de olika linjerna. Fördelningen av insatser mellan olika branscher kan vi lämna utanför diskussionen.

Även på lokal företagsnivå möter oss motsvarande resursfördelningsproblem när det inom ramen för existerande bestämmelser gäller att förebygga arbetsolycksfall.

Man måste försöka gå fram på samtliga fyra linjer för att reducera arbetsolycksfallens konsekvenser för den enskilde och samhället. Det är dock ett intressant resursfördelningsproblem hur de på varje nivå tillgängliga resurserna skall fördelas mellan de olika linjerna. Detta resursfördelningsproblem kan lösas genom att vi skaffar oss kunskaper om det samhällsekonomiska utbytet av resursinsatser på olika linjer, bytesförhållanden samt ömsesidiga beroenden mellan de fyra linjerna.

Insatsen av resurser är teoretiskt kvantifierbar för alla fyra linjerna och i stor utsträckning är den också praktiskt kvantifierbar. Ett projekt som syftar till att förebygga arbetsolycksfall kan omfatta en eller flera linjer. Vissa aktiviteter i projekt som omfattar flera linjer kan vara svåra att klassificera. Vi får samkostnader för vilka det inte finns någon marknadsbestämd fördelning. Man måste också ta hänsyn till att det förekommer "spill-over"-effekter från "säkerhetssystemet" till exempelvis det övriga produktionssystemet.

En komplikation att analysera här är, att vi arbetar med olika beslutsfattare med olika värderingar. Därmed ökar behovet av att se över resursfördelningsproblemen. Dessa skilda värderingar kan ta sig uttryck i att Arbetskyddsstyrelsen och Yrkesinspektionen (förhoppningsvis) ar-

Tyvärr är det vanligt att offentliga myndigheter inte anlägger det breda samhällsekonomiska synsättet utan arbetar utifrån ett snävt statsfinansiellt.

betar utifrån ett samhällsekonomiskt synsätt medan man inom företagen arbetar utifrån ett företagsekonomiskt synsätt. Av erfarenhet vet vi, att det samhällsekonomiska och det företagsekonomiska synsättet ofta avviker kraftigt från varandra. Erfarenheten säger oss också tyvärr att det är vanligt att offentliga myndigheter inte anlägger det breda samhällsekonomiska synsättet utan arbetar utifrån ett snävt statsfinansiellt synsätt. Detta kan man givetvis korrigera genom direktiv till myndigheterna liksom man, som vi skall se nedan, med olika medel kan tvinga företagen till att ta hänsyn till de totala samhällsekonomiska kostnaderna för arbetsolycksfall.

Vi kan fastslå, att oftast gäller att de olika linjerna är klart konkurrerande, dvs de är alternativa medel för att nå samma mål. Resursfördelningsbeslut beträffande de fyra linjerna bör alltså vara möjliga att fatta, eftersom det samhällsekonomiska utbytet kan beräknas. Detta betyder, att vi får underlag för att fördela en given budget så, att den sista kronan på varje linje ger samma reduktion av den samhällsekonomiska olycksfallskostnaden.

Information och forskning

En vidgning av ramen till att även omfatta information och forskning om arbetsolycksfall och deras förebyggande gör resursfördelningsproblemen mer komplicerade. Information och forskning bidrar ju inte direkt till att förebygga arbetsolycksfallen. Vad de gör är, att de ökar utbytet av en given resursinsats på de olika linjerna. Information och forskning är komplementära till varandra på så sätt att forskningsresultat måste spridas för att vara användbara och att informationen måste ha ett substantiellt innehåll, vilket forskningen svarar för. Information och forskning är vidare var för

sig komplementära till de olika förebyggande linjerna.

Resursfördelningsval mellan information och forskning innebär ett val mellan en nära framtid och en mera avlägsen framtid, som närmast kan jämföras med ett val mellan konsumtion och investering. Det är m a o fråga om ett val mellan en någorlunda lätt beräknad avkastning av ytterligare information och den mycket osäkra och svårberäknade avkastningen av ytterligare forskning.

Resursfördelningsbeslut mellan å ena sidan information och forskning betraktat som ett helt system och å andra sidan det preventiva systemet domineras av komplementära samband. Detta kan ställa till vissa problem när det gäller att beräkna det samhällsekonomiska utbytet av olika resursinsatser.

Medel för förebyggande av arbetsolycksfall

Sett ur politisk synvinkel finns det två principiellt olika sätt att påverka beslut om åtgärder för förebyggande av arbetsolycksfall. Det ena är, att genom direkt eller indirekt styrning påverka givna beslutsfattareshets beteende. Med direkt styrning avses här då exempelvis lagstiftning och de möjligheter att ge anvisningar och rekommendationer som lagstiftningen ger utrymme för. Med indirekt styrning avses införandet av skatter, avgifter eller subventioner avsedda att påverka beslutsfattandet i önskvärd riktning. Det är klart, att de indirekta och direkta ingreppen bör bygga på bl a samhällsekonomiska överväganden. Det andra sättet att påverka beslut är att ändra på de rådande maktförhållandena, genom att tex vidga gruppen beslutsfattare.

Vi kan nu konstatera, att man i Sverige, när det gällt förebyggande av arbetsolycksfall (och att överhuvudtaget förbättra arbetsmiljön) valt att i huvudsak förlita sig på direkt styrning men att man i vissa fall, exempelvis i fråga om skyddsbudens ökade befogenheter, också sökt ändra på de rådande maktförhållandena. Däremot har tendensen gått från indirekt styrning. Vad man här i första hand kommer att tänka på är yrkesskadeavgiften som fr o m 1972 är en enhetlig avgift för alla typer av sysselsättning. Som Higuchi (1970)

påpekar, så tycks slopandet av riskgraderingen av yrkesskadeavgiften vara en internationell tendens.

De motiveringar som man i utredningen om yrkesskadeavgiftens finansiering (SOU 1970: 49) för fram för ett slopande av yrkesskadeavgiftens riskgradering håller knappast måttet för en kritisk granskning ur samhällsekonomisk synvinkel. Det torde räcka med ett enda exempel:

”Man kan fråga sig huruvida — i det komplex av ömsesidigt beroende som föreligger inom olika grenar av näringslivet — det kan anses motiverat, att höga kostnader för yrkesskador inom en viss näringsgren endast angår denna näringsgren isolerat från alla andra. Är det inte tvärtom rimligt att anta, att kostnaderna inom en bransch på grund av de samband som råder inom olika grupper av produktionen mer eller mindre återverkar på andra branschens villkor? Det är därför ingen orimlighet att de höga skadekostnaderna delas av en större krets av avgiftspliktiga än vad som nu är fallet.”

Det märkliga med utredningens motiveringar ur samhällsekonomisk synvinkel är, att de egentligen är motiveringar för ett differentierat avgiftssystem. Vilka är fördelarna med ett differentierat avgiftssystem? En fördel med avgiftsmetoden är att den bättre än den direkta styrningen, ansluter sig till det samhällsekonomiska synsättet på arbetsolycksfallen. Metoden ifråga bygger nämligen på det förhållandet, att företagens val av teknik och produkter inte i någon avgörande grad påverkas av kostnader som uppstår utanför fabriksgrindarna. Detta kan ändras genom att avgifter läggs på de aktiviteter som orsakar olyckor och att dessa avgifter differentieras efter skadornas omfattning till följd av olika aktiviteter. Det kan sägas innebära, att hela den samhällsekonomiska räkningen presenteras den som är ansvarig för ifrågavarande

.....

Företagens val av teknik och produkter påverkas inte i någon avgörande grad av kostnader som uppstår utanför fabriksgrindarna. Detta kan ändras genom att avgifter läggs på de aktiviteter som orsakar olyckor.

.....

aktivitet. Företagen får med den här metoden likväl som ifråga om den direkta styrningen åsamka omgivningen kostnader. I sakens natur ligger då också, att avgiften blir lägre om skadorna från arbetsolycksfall nedbringas. Dessutom leder en avgift till att produktionen i det aktuella företaget sjunker något, vilket också bör påverka olycksfallsutvecklingen i gynnsam riktning. Produktionen är alltså före den differentierade avgiften större i vissa företag än vad som är rimligt utifrån produktionens samhällsekonomiska kostnader p g a arbetsolycksfallen. I andra företag är produktionen vid en enhetlig avgift på motsvarande sätt för liten.

Från teoretisk synpunkt bör avgiftsbeloppen motsvara skillnaden mellan den beräknade samhällsekonomiska kostnaden som skador, invaliditet och dödsfall till följd av arbetsolycksfall medför och den del av denna kostnad som redan faller på företaget. Som vi sett ovan så finns det utarbetade metoder för att göra sådana beräkningar.

Vilka skulle nu verkningarna kunna bli av denna avgiftsmetod och på vad sätt kan de väntas bli andra än verkningarna av direktstyrningen? Avgiftsbetalningarna leder i och för sig inte direkt till några verkningar i olycksförebyggande riktning. Företag som strävar efter vinst undviker dock att betala avgifter om de kan finna på lönsamma vägar att slippa undan. Därför påverkas förr eller senare deras val mellan olika kända tekniska produktionsmetoder och produktalternativ i den riktning som det miljöpolitiska medlet syftar till. Prishöjningar och eller produktionsomläggningar kan också aktualiseras. Verkningarna härav blir i sin tur inte annorlunda än verkningarna av direktstyrning. Den stora fördelen med avgiftsmetoden är, att företagsledningarna får ett företagsekonomiskt intresse att reducera skadorna till följd av arbetsolycksfall. Detta betyder att de får en ständig stimulans att finna ny teknik och nya produkter, som inte orsakar olycksfall i samma utsträckning och alltså minskar avgifterna. Genom sin verkan på teknologin och den tekniska utvecklingen kan ett avgiftssystem på längre sikt möjligen få större verkningar i olycksförebyggande riktning än direkt styrning. Tekniska fram-

steg och teknologisk utveckling kan på det här sättet tvingas in på banor som är mer skonsamma för de anställda i företagen. Teknologi och teknik har alltid i hög grad påverkats och styrts av företagsekonomiska överväganden och ansträngningar. Frågan är emellertid om inte den viktigaste poängen ligger i att man kan uppnå samma verkan med ett avgiftssystem som med en direktstyrning men att kostnaderna blir lägre och att det krävs en mindre byråkrati.

Det är ej möjligt att på nuvarande kunskapsnivå fälla kategoriska omdömen om avvägningen mellan de olika metoderna. Sådana avvägningar måste grundas på överväganden ifråga om bl a de praktiska möjligheterna att använda respektive metoder liksom också de administrativa kostnaderna. Det kan emellertid inte råda något tvivel om att teoretiska och praktiska jämförelser mellan de båda metoderna borde ägnas mycket större intresse än som hittills visats dem från exempelvis Arbetarskyddsfondens sida. Man får ju i sammanhanget inte glömma bort att flera tunga remissinstanser (t ex Arbetarskyddsstyrelsen) var kritiska mot ett borttagande av den differentierade yrkesskadeavgiften.

Nu är det givetvis inte helt problemfritt att tillämpa en differentierad yrkesskadeavgift. Sakskalet mot en användning av en riskgradering av avgifterna tycks främst ha varit:

- a. att man tvingats använda en näringsgrensindelning som varit avsedd för andra ändamål
- b. att många arbetsgivare har verksamheter som kan hänföras till flera branscher
- c. att riskerna varierar mellan olika arbetsuppgifter på samma arbetsplats, samt
- d. att vissa näringsgrenars omfattning i fråga om antalet anställda är alltför små för en någorlunda säker riskbedömning.

Detta är emellertid problem som inte förefaller oöverstigliga, om bara viljan finns.

Andrews, W. H. and Christenson, C. L.: Some Economic Factors Affecting Safety in Underground Bituminous Coal Mines, Southern Journal of Economics, 1973.

Bohm, P.: Samhällsekonomisk effektivitet: 2:dra upplagan, Uddevalla 1972.

Dowie, J. A.: Valuing the Benefits of Health Improvement, Australian Economic Papers, Vol 9, 1970.

Higuchi, T.: The Special Treatment of Employment Injury in Social Security, International Labor Review No 2/Vol 102 Aug 1970.

Jonsson, E.: Samhällskostnader för trafikolyckor, yrkesskador och rökbetingade sjukdomar, Landstingsförbundet 1974.

Mattsson, B.: Samhällsekonomiska kalkyler, Lund 1970.

McFarland, R.: A Critique of Accident Research, Annals of the New York Academy of Science, No 2/Vol 107, 1963.

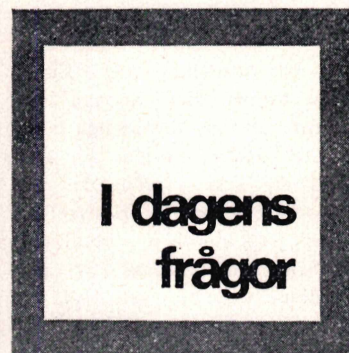
Safety and Health of Work, Report of the Committee 1970—72. Chairman Lord Robens, London 1972.

Sands, P. E.: How Effective is Safety Legislation? Journal of Law and Economics, Vol 11 1968.

SOU 1970: 49: Yrkesskadeförsäkringens finansiering. *Stewart, C. T. Jr.:* Allocation of Resources to Health, The Journal of Human Resources, No 1/Vol 6, 1971.

Sykes, J. R.: Accident Cost Analysis, Safety Standards, March—April 1969.

Thédié, J. and Abraham, C.: Economic Aspects of Road Accidents, Traffic Engineering and Control, Feb 1961.

Red: Sten Söderberg

Rexed och frivilligheten nedröstade

Sista dagen i januari inträffade det märkliga att generaldirektör Bror Rexed blev nedröstad av socialstyrelsens lekmannastyrelse i frågan om ett viktigt remissutlåtande. Det gällde frivillighet eller tvång, och på frivillighetens sida stod utom Rexed professor Gunnar Inghe, en av Sveriges bäst kända socialmedicinare, tillika medlem av Socialmedicinsk tidskrifts redaktionsutskott.

Rexed förespråkade tillsammans med Gunnar Inghe en frivillig linje då det gäller behandling av vuxna alikoholmissbrukare, refererar Sv. D. Styrelsens majoritet — fyra ledamöter — förordade dock tvångsintagning.

Detta är i överensstämmelse med socialutredningens förslag.

Efter sammanträdet lämnade Rexed och Inghe en reservation mot styrelsens beslut.

— Möjligheterna till framgångsrik individuell rehabilitering reduceras eller ominstetgörs om behandlingen utövas under tvång, skriver reservanterna. Förekomsten av tvång inom nykterhetsvården avhåller ett stort antal missbrukare från att utnyttja nykterhetsvårdens resurser.

Reservanterna påpekar vidare att man under senare tid allt mindre använt sig av nykterhetsvårdens tvångsmetoder.

Bror Rexed påpekade dock efter sammanträdet att det inte uppstått någon schism mellan styrelsen och honom.

— Även om det ännu aldrig hänt att jag blivit nedröstad, så är det ändå fullt naturligt att en styrelse kan rösta mot sin ordförande, säger han.

Denna spalt tar inte ofta parti i sakfrågor och undviker i allmänhet också ensidiga åsiktsyttringar. Men någon gång emellanåt kan dess redaktör utnyttja sin principiella rätt att "tycka". Jag har i 30 år haft kontakt med människor med alkoholproblem och stundom haft åtminstone tillfällig framgång med privat rådgivning. Samtliga "lyckade" fall som jag känner till har varit förknippade med frivillighet från den sjukes sida. Jag har också mött tvångsintagna och det återstår mig ännu att träffa ett enda lyckat behandlingsfall, vilket naturligtvis inte utesluter att sådana fall finns.

Rent känslomässigt är det sorgligt att tvångsvägen har blivit en tvångstanke.